

HİTİT İMPARATORLUĞUNUN SURİYE VE YUKARI MEZOPOTAMYA TİCARET YOLLARI ÜZERİNDEKİ HÂKİMİYET POLİTİKASI

SİR GAVAZ, Özlem
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Anadolu'da merkezî otoriteyi kuran Hitit Devleti, imparatorluk düzeyine ulaşma amacıyla gözünü Suriye bölgesinde bulunan dünya ticaret yollarının en önemlilerinden biri olan ve doğudan Levant bölgesine kadar uzanan ana artere dikmiştir.

Artık dünya ticaret damarının attığı bu topraklar ele geçirilmeli ve Yakın Doğudaki ticari faaliyetlerden Hitit Devleti alabildiğince faydalanmalıdır.

Bugünkü Afganistan, Tacikistan ve daha doğudaki topraklardan aynı zamanda kuzey doğuda Baykal ve Baykaş göllerinin bulunduğu bölgeden gelen ticaret yolları, Mezopotamya'da Zagros dağlarını ve dicle nehrini aşır, fırat kıyısında bulunan şehirleri de içine alarak Doğu Akdeniz kıyılarına ulaşmaktaydı. Buradan deniz yoluyla Alaşiya'yı (Kıbrıs) da içine alan ticaret rotası ortaya çıkmakta ve Avrupa içlerine uzanmak üzere, Avrupa'nın Orta Akdeniz'deki limanlarına kadar ulaşmaktaydı. Bugünkü Kaş yakınlarında açığa çıkarılan ve Geç Tunç çağına tarihlenen Uluburun Batığı ve Gelidonya batıkları yapılan bu ticaretin önemli bir kanıtı olarak günümüze ulaşmıştır.

Ticaretteki bu önemi yanında, Yakın Doğu'nun politik kaderini derinden etkileyen bu bölgede kurulacak siyasi hâkimiyet ile Hitit Devleti hem ekonomik hem de kültürel alanda büyük medeniyetlerin seviyesine ulaşmayı hedeflemiştir.

Hitit Devleti'nde, I. Şuppiluliuma ile gerçek anlamda uygulanan vassal krallık sistemi, Anadolu içinde ve dışında Hitit Devleti'nin nüfus sahasının gelişmesine ve devletlerarası ilişkilerde otorite sahibi olmasına olanak sağlamıştır. Bu vassal krallık sistemi ve bölgede izlenen siyasi politikalar ile Fırat yatağından itibaren bütün Kuzey Suriye ile Doğu Akdeniz kıyılarında Hitit hâkimiyeti tam anlamıyla kurulacak ve bunun siyasi ve ekonomik sonuçları, Hitit ile Mısır arasında büyük sorunlara neden olacak, nitekim II. Muvatalli Dönemi'nde Mısır ile yapılan Kadeş savaşı ile üst safhaya ulaşacaktır.

Günümüzde Suriye ve Lübnan kıyılarını kapsayan bu bölge, önemli bir ticaret merkezi olması nedeniyle her zaman zenginliği temsil etmiş ve daha geç dönemlerde de Fenikeliler, Filistinliler, Persler Makedonyalılar, Romalılar gibi

birçok devletin istilasına sahne olmuştur. Hâlen günümüz devletleri arasında çoğu anlaşmazlıklara sahne olan bu topraklar, geçmişten bu yana coğrafik konumları ile bağlantılı olarak sürekli gündemde kalmayı başarmışlardır.

Bütün bu gerçeklerin, Hitit İmparatorluğu'nun büyük kralları tarafından fark edilip, birtakım politikalar uygulamaları, bölgenin önemini ve bölgede yaşanan rekabeti bize göstermektedir.

Bu bağlamda, bildirimizde eskiçağlardan başlayarak günümüze kadar ulaşan ve devletlerarası birçok askerî ve diplomatik ilişkiye sahne olan Yukarı Mezopotamya ve Suriye'de bulunan ticaret yollarına ve bölgenin jeopolitik önemine dikkat çekerek, bu bölgeye izlenen yayılma politikasının nedenlerine genel bir bakış açısı ile bakmayı öngördük.

Anahtar Kelimeler: Hitit, Mezopotamya, ticaret, Suriye.

MÖ 3. binyılın başlarından itibaren önemli bir hammadde olan bakırın yanında yeni bir maden alaşımı olan tuncun bulunması, 2. binyılın ilk yarısından itibaren Doğu Akdeniz bölgesi'nde büyük bir değişimi de beraberinde getirmiştir. Tuncun yapımında gerekli olan bakır ve kalayın sağlanması zorunluluğu, bölgedeki güçlerin ekonomik çıkarlarını doğrudan etkileyecek ve bu durum uluslararası ticaretin yayılmasının temellerini teşkil edecektir (Latacz-Starke, 2006, 189). Özellikle MÖ XIII. ve XIV. yy. Ön Asya ve Orta Akdeniz Bölgesi'ne orantısız biçimde dağılmış olan hammaddenin ticareti, bu dönem ekonomisinde vazgeçilmez olan madenleri gerekli kılar. Nitekim alet, araç-gereç ve silah yapımında gerekli olan bakır ve kalay tercih edilen madenler arasındadır (Matthäus, 2006, 342 vd).

Coğrafi açıdan Doğu Akdeniz Bölgesi, kuzeybatıda Girit ve Yunanistan, güneyde Mısır, güneydoğuda Mezopotamya, Suriye, Filistin ve Kıbrıs, kuzeyde ise Ege denizi kıyıları, Karadeniz ve Anadolu yarım adasını içermektedir (Latacz-Starke, 2006, 189). Bu dört coğrafi alanı birbirine bağlayan Akdeniz, MÖ 2. binyıldan itibaren bölgeler arası ticaretin ortak aracısı konumunda bulunmaktadır. Tarımın hâkim olduğu Mezopotamya'da yapılar için gerekli olan ahşap ve kullanılacak maden cevheri mevcut değildi. Bu nedenle Mezopotamya'da çok erken bir dönemde güneye, kuzey ve kuzeybatıya ve Anadolu'ya ulaşan bir ticaret ağı gelişmiştir. Bu ticaret ağı, güneyde Basra körfezine, kuzey ve kuzeybatıda Suriye'ye ve oradan Akdeniz yoluyla Suriye kıyıları'na giderek Anadolu'ya bağlanıyordu (Matthäus, 2006: 355).

MÖ 2. binyılın ilk çeyreğinde Anadolu'da, bağımsız şehir devletleri bulunmaktaydı (Özgüç, 2002: 402). Bu şehir devletleri ile Mezopotamya ve Kuzey Suriye şehirleri arasında önemli dış ticaret faaliyetleri vardı. Bu ticareti Anadolu'daki şehir devletleri ile birlikte kendilerine has kanun ve teşkilatları ile yaşayan Assur ticaret kolonileri yürütmekteydi. Kültepe metinlerinden, Yukarı

Dicle Bölgesi'ndeki Assur kenti tüccarlarının eşek kervanları ile (Matthäus, 2006, 370) Anadolu'dan bakır, altın, gümüş, simli kurşun ve keçi kılı alıp Assur'a sevk ettikleri, Assur'dan ise Anadolu'ya kalay ve kumaş getirdikleri anlaşılmaktadır. Bu durum bu devirde maden ekonomisinin ve ticaretinin ne kadar gelişmiş olduğunun da bir göstergesidir (Kınal, 1998, 68,74).

MÖ 2. binyılın başlarında Kızılırmak kavsii içinde kurulan Hitit Devleti, bu şehir devletlerini aynı çatı altında toplayarak, çok geçmeden Anadolu'da merkezi otoriteyi sağlamlaştırmış ve kendisine iç ve dış politikada hedefler oluşturmuştur.

Anadolu'da kurulan bu yeni devletin Anadolu içinde ve dışında askeri faaliyetlerle dengelenmesi gerekiyordu. Prestij ve ganimet, yabancı güçler ve Anadolu'da sağlamlaştırılmaya çalışılan merkezi otorite göz önüne alındığında Hititlerin Anadolu dışındaki askeri faaliyetleri, hanedanlığın pozisyonunu güçlendirmeye yardım edebilirdi (Klengel, 1992).

Bu dönemde Kuzey Suriye ve Yukarı Mezopotamya Bölgesi, kuru tarım yapılan alanlarıyla, Asi nehrinin suladığı verimli düzlük arazisiyle ve önemli kara ve deniz yollarıyla MÖ 2. binyıl başlarından itibaren, Ön Asya ve Orta Akdeniz bölgelerinin birbirleriyle buluşup temas ettikleri bir konumda bulunmaktadır (Klengel, 1965: 9). Aynı zamanda bölgenin politik ve ekonomik zenginliği, değerli madenler, uzmanlaşmış el sanatları ürünleri ve lüks mallar Kuzey Suriye bölgesinin çekiciliğini arttırıyordu. İran ve Mezopotamya'yı Doğu Akdeniz ülkeleri ile bağlayan, Gubla (Byblos) ve Ugarit gibi önemli limanlarıyla Mısır, Ege ve Suriye arasındaki ticarete aracılık yapan Kuzey Suriye bölgesi (Klengel, 1992), Hititler'in kuruluş yıllarından itibaren hâkimiyet kurmayı istedikleri bir hedef olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mezopotamya ve Mısır Medeniyetleri birçok hususta daha fazla gelişme göstermekle birlikte, bu bölgedeki insanlar ekonomik açıdan da bolluk ve refah içinde yaşamlarını sürdürmekteydiler. Nitekim Suriye bölgesi ticaret yollarının kesiştiği merkez bölge olması, idare merkezinin yanı sıra geniş bir hinterlanda sahip olması bakımından da zamanın güçlü Devletleri'nin ortak hedefi olarak kendini göstermektedir. Bu bölgede kurulacak siyasal birlik ile Hitit devleti, hem ekonomik hem de kültürel alanda Önasya'da bulunan büyük medeniyetlerin seviyesine ulaşmayı hedeflemiştir.

Hitit Devleti'nin Suriye ile olan ilk münasebetleri I. Hattuşili dönemine kadar uzanmaktadır. Bu kral zamanında henüz yeni kurulmuş olan devlet, kuruluş aşamasını tamamlayıp Anadolu içinde siyasal ve askeri üstünlüğünü sağlayınca Kuzey Suriye'de merkezi Halap (Halpa) şehri olan Yamhad Krallığı'na yönelmiştir (Yamhad Krallığı hakkında ayrıntılı bilgi için bak. Kınal, 1967, 193-211; Klengel, 1965, 102-202). I. Hattuşili'nin asıl hedef olarak Yamhad Krallığı'nı görmesinin nedeni, Yamhad'ın bölgede en önemli güç olmasından kaynaklanmaktadır (Yiğit,

1994, 145). Nitekim Hitit Kralı, bu krallığı ortadan kaldırarak Kuzey Suriye’de siyasi bir üstünlük kurma arzusundaydı. Hitit Devleti’nin bu bölgede söz sahibi olabilmesi ve ekonomik yönden gelişebilmesi için dönemin önemli bir ticari merkezi olan Kuzey Suriye’de siyasi ve askeri bir başarı elde etmesi şarttı. Fakat henüz kuruluşunu yeni tamamlamış Hitit Devleti’nin merkeze uzak ve daha önceden tecrübeli olmadığı bu bölgede tutunması oldukça güçtü.

Hitit İmparatorluk Devri krallarından II. Murşili ile Halap kralı Talmi-Şarruma arasında yapılan antlaşmanın giriş kısmında, eskiden Halap Ülkesi’nin krallarının büyük krallığa sahip oldukları, fakat onların krallığını (Halap Krallığı derken, Krallığa bağlı olan şehirler kastedilmektedir. Yiğit, 1994: 145-149) Büyük Kral Hatti ülkesinin kralı I. Hattuşili’nin sona erdirdiği, daha sonra Halap Ülkesi ve krallığının da I. Murşili tarafından yok edildiği belirtilmektedir. Antlaşmanın ilgili satırları şu şekildedir:

KBo I 6 (=CTH 75) (Transkripsiyon ve tercüme için bak. Klengel, 1964, 213)

1 [Kahraman, Hatti ülkesinin kralı, Büyük Kral, Şuppiluliuma’nın oğlu, Hatti ülkesinin kralı, Büyük Kral, Majestem Murşili şöyle (dedi)]:

2 [Eskiden] [Büyük Kral] Ha[lab] ülkesinin krallarına [sahipti].

3 [O zaman Hatti ülkesinin] k[ralı], Büyük Kral, [Hattuşil]i [onların krallığını]

4 [sona erdirdi.] [Hatti ülkesinin kralı], Hatt[uşili]’den so[nra]

5 [Büyük kral], H[attuşili]’nin torunu [Büyük Kral Murşili],

6 [Hal]ab [ülkesinin krallığını] ve H[alab] ülkesini [yok etti].

I. Hattuşili’den sonra tahta geçen I. Murşili de babasının izlediği politikayı devam ettirmiş ve Yamhad Krallığı’nın merkezi şehri olan Halap’ı ele geçirerek Yamhad Krallığı’na son vermiştir (Arıkan, 1986: 50). Bu konuyla ilgili Hantili metninde, I. Murşili’nin Halap şehrine gittiği, babasının sona erdirmeye çalıştığı sorunu oğluna görev olarak verdiği için babasının intikamını istediği ve bunun üzerine Halap’ı ele geçirdiği belirtilmiştir (CTH 11; KBo III 57; Klengel, 1965: 149).

I. Murşili daha sonra Babil’e bir sefer düzenleyerek, Mezopotamya’da ikiyüz yıllık köklü bir sülale olan, Eski Babil Sülalesine son vermiştir. Bu sefer sonucunda elde edilen zengin ganimetlerin yanı sıra Hitit ve Mezopotamya kültürlerinin birbirleri ile doğrudan temas hâline geçmeleri sağlanmış ve Hititler, Önyasya’daki büyük devletler arasında hatırı sayılır bir konuma ulaşmışlardır (Arıkan, 1986: 60 vd.).

I. Murşili’nin önce Halap’ı ele geçirerek Yamhad Krallığı’na son vermesi sonra da Babil’i ele geçirmesi Telepinu Fermanı’nda şu şekilde dile getirilmiştir:

KBo III 1 (=CTH 19) (Transkripsiyon ve tercüme için bak. Hardy, 1941, 190 vd.)

28 O Halab'a gitti. ve Halab'ı yendi. Ve Halab'ın NAM. RA'larını ve malını Hattuša'ya getirdi.

29 Arkasından O (Murşili) Babil'e gitti. ve Babil'i mahvetti.

30 Hurrili askerler ile dövüştü. Babil'in NAM. RA'larını ve mallarını Hattuša'da tuttu.

Metinden de anlaşıldığı gibi I. Hattuşili ve I. Murşili'nin orduları Suriye'ye hareket düzenlediklerinde, bazı Hurri yerleşimleri ve askeri birlikleriyle karşılaşmışlardır. MÖ 17. yüzyılın ikinci yarısında Kuzey Suriye güçlü bir Hurri nüfusuna sahipti (Klengel, 1992). Yerel Hurri krallıkları, Suriye'nin Hititler'e karşı savunmasını desteklemekte hatta zaman zaman Anadolu içlerine kadar akınlar düzenleyerek Hitit Devleti'nin Anadolu içindeki merkezi otoritesine karşı tehdit oluşturmaktaydılar.

I. Murşili'nin cinayet sonucu ölümüyle (Ayrıntılı bilgi için bak. KBo III 1 öy. I 30-35: Transkripsiyon ve Tercüme için bak. Hardy, 1941, 190 vd.) Hitit Devleti uzun süre devam edecek olan bir kargaşa dönemine girmiş ve ülkede yaşanan taht kavgaları toprak ve prestij kaybetmesine neden olmuştur. Hitit Devleti'nin içinde bulunduğu kargaşa döneminde elden çıkan ve muhtemelen Zidanta döneminde kaybedilen Halap, uzun süren bir aradan sonra tekrar II. Tudhaliya döneminde Hititler'in eline geçmiştir (Kınal, 1998, 95). Bu durum II. Murşili ile Halap kralı Talmi-Şarruma arasında yapılan antlaşmanın ilgili satırlarında şu şekilde dile getirilmiştir:

KBo I 6 (=CTH 75) (Transkripsiyon ve tercüme için bak. Klengel, 1964, 213-214)

7 [Fakat (?) bundan sonra H]alab [ülkesinin kralı] [Hatti ülkesinin kralı, Büyük Kral, Tudhaliya ile]

8 [barış y]aptı. (Daha sonra) O alaşağı oldu v[e Halab ülkesinin kralı]

9 [Mit]anni [ülkesinin kralıyla] barış yaptı. [ve Mitanni ülkesinin kralını (?)]

10 [ve Halab ülkesinin kralını o (yani Tudhaliya)] bu mesele yüzünden [ülkeleriyle] bi[rlikte]

11 [yok etti ve Hala]b'ı yok etti.

Antlaşma metninden de anlaşılacağı üzere Halap Krallığı, II. Tudhaliya döneminde Hitit ile bir barış yapmış ama daha sonra bunu yok sayarak Mitanni Devleti ile de bir anlaşma yapmıştır. Bunun üzerine tekrar Tudhaliya tarafından fethedilen Halap, Hitit hâkimiyetine yeniden girmiştir.

II. Tudhaliya'nın ölümünden sonra ise muhtemelen II. Hattuşili döneminde Halap'ın Mitanni Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiş olabileceği olası gözükmektedir (Alpman, 1982, 297 vd. ; Arıkan, 1986, 58). En Büyük Hurri Devleti olan Mitanni, muhtemelen 16. yy'ın sonlarında ortaya çıkmıştır. Başkenti henüz yeri belli olmayan Waşşukanni olan Mitanni Devleti, gücünün dorukta olduğu zamanlarda sınırlarını batıda Kilikya'dan doğuda Zagros dağlarına kadar genişletmeyi başarmıştır (Popko, 1995, 84).

II. Tudhaliya'dan I. Şuppiluliuma'nın tahta geçtiği döneme kadar, Hitit Devleti ile Suriye ve Mezopotamya'daki ilişkilere dair elimizde yeterli vesika bulunmamaktadır.

Kurulma aşamasını henüz tamamlamış ve kendisini çevresindeki güçlere yeni yeni kabul ettiren Hitit Devleti için, Suriye ve Mezopotamya'da tutunabilmek kolay olmamıştır. Ülke içinde yaşanan taht kavgaları ve kraliyet ailesinde işlenen cinayetler de Hitit Devleti'ni uzun bir süre oyalamıştır. Nitekim Telepinu'dan sonra tahta çıkma yasasının getirilmesi, Pankuş'un hukuki yaptırımlarının arttırılması, Hitit Devleti'nde bir rahatlama ve gelişme sürecini başlatmış ve bu süreç I. Şuppiluliuma'ya kadar da artarak devam etmiştir.

I. Şuppiluliuma'nın tahta geçişi ile uzun bir süre ara verilmiş olan ve Hitit Devleti'nin kuruluşundan beri izlenen Kuzey Suriye ve Yukarı Mezopotamya politikasına devam edilmiş ve bu kral zamanında bölgedeki Hitit üstünlüğü doruğa ulaşmıştır.

I. Şuppiluliuma'nın saltanatı, Amarna çağına tekabül etmektedir (Klengel, 1999, 135 vd. ; Kınal, 1998, 101 vd). Uluslararası münasebetlerin doruğa ulaştığı bu dönem, zamanın güçlü devletlerinin hepsi için ayrı ayrı önem teşkil etmektedir. I. Şuppiluliuma'nın Suriye'yi fethi, Mitanni Devleti'ni bir vassallık antlaşması ile kendine bağlaması, Hitit Devleti'nin imparatorluk seviyesine ulaşması, Assur'da gözlenen büyüme, Mısır'da yaşanan dini reform ve karışıklıklar, Babil'de yaşanan sosyal ve kültürel gelişme, devletlerarası siyasi ve askeri ortaklık ve bununla birlikte kaçınılmaz olan rekabet ve bütün bu değişim ve gelişimler Amarna çağında kendini göstermektedir.

I. Şuppiluliuma'nın tahta geçtiği sırada, Anadolu'nun güneydoğusunda Fırat ve Dicle ırmaklarının arasında kalan ve "Verimli Hilal" olarak da adlandırılan Yukarı Mezopotamya bölgesinde güçlü Mitanni Devleti varlığını sürdürmekteydi. Mitanni'nin güneydoğusunda başlangıçta Mitanni'ye bağlı bir yerel krallık konumunda olan ama daha sonra Mitanni'nin Hitit hâkimiyetine geçmesi ile bağımsızlığını ilan eden Assur Devleti bulunmaktaydı. Güney Mezopotamya'da Kassit krallığı tarafından yönetilen ve bu dönemde sosyal ve kültürel alanda büyük gelişme göstermiş olan Babil Krallığı vardı. MÖ 2. binyılın ilk yarısından itibaren dönemin devletleri tarafından ele geçirilmek istenen asıl merkez ise

Suriye bölgesiydi. Doğu Akdeniz kıyıları boyunca uzanan ve doğuda Fırat ile sınır oluşturan bölgenin güneyinde dönemin en güçlü devletlerinden biri olan Mısır Krallığı bulunmaktaydı. Bu krallığın Suriye ile arasında Lübnan Dağları vardı. Özellikle Kuzey Suriye bölgesi bu dönemde ticaret yollarının kesiştiği önemli bir merkez konumundaydı. Bugünkü Afganistan, Tacikistan ve daha doğudaki topraklardan ve kuzey doğuda Baykal ve Baykaş göllerinin bulunduğu bölgeden gelen ticaret yolları, Mezopotamya'da Zagros dağlarını ve Dicle nehrini aşır, Fırat kıyısındaki şehirleri de içine alarak Doğu Akdeniz kıyılarına ulaşmaktaydı. Buradan deniz yoluyla Alaşiya'yı (Kıbrıs) da içine alan ticaret rotası, Avrupa içlerine uzanmak üzere, Avrupa'nın Orta Akdeniz'deki limanlarına kadar ulaşmaktaydı. Bugünkü Kaş yakınlarında açığa çıkarılan Uluburun ve Likya'nın güneydoğu kıyılarında saptanan Gelidonya batıkları yapılan bu ticaretin önemli kanıtları olarak günümüze ulaşmıştır (Matthäus, 2006, 341). Ticareti yapılan malzeme, tarım ürünlerinden hammaddelere, günlük kullanıma yönelik malzemelerden, lüks mallara kadar çeşitli malzemelerden oluşmaktaydı (Genz, 2006, 379).

Ticaretteki bu önemi yanında, Yakın Doğu'nun politik kaderini derinden etkileyen bu bölgede kurulacak siyasi hâkimiyet ile Hitit Devleti, hem ekonomik hem de kültürel alanda büyük medeniyetlerin seviyesine ulaşmayı hedeflemiştir.

I. Şuppiluliuma tahta çıkar çıkmaz Anadolu odaklı bir politika izlemiş ve babası III. Tudhaliya döneminde kaybedilen toprakları (KBo VI 28 Vs. st. 6-15: Transkripsiyon ve tercüme için bak. Goetze, 1940, 21-26 ; Goetze, 1975, 117 vd.) tekrar Hitit sınırlarına kattıktan ve bozulan merkezi otoriteyi yeniden oluşturduktan sonra Hitit Devleti'nin kuruluşundan beri asıl hedef olarak gördüğü Kuzey Suriye ve Yukarı Mezopotamya'ya yönelmiştir (KUB XIX 9 st. 6-25 (= CTH 83) ; Transkripsiyon ve tercüme için bak. Riemschneider, 1962, 110-121: Klengel, 1999, 138 vd.).

Artık dünya ticaret damarının attığı bu topraklar ele geçirilmeli ve Yakın Doğu'daki ticari faaliyetlerden Hitit Devleti olabildiğince faydalanmalıdır.

I. Şuppiluliuma, Büyük Suriye seferine hazırlık olarak ilk başta Hurriler ile sınırı olan ve babası zamanında Hitit Devleti'ne karşı ayaklanan İšuwa ülkesine sefer düzenlemiştir (I. Şuppiluliuma ile Mitanni kralı Mattiwaza arasında yapılan antlaşma metni: KBo I 1 (= CTH 51) ; Transkripsiyon ve tercüme için bak. Weidner, 1923, 2 vd.). İšuwa konumu itibari ile Hitit Devleti için oldukça önem taşımaktaydı. Nitekim olası Hurri saldırılarına karşı İšuwa'nın ele geçirilmesi ve Hitit Devleti'nin bu güneydoğu sınırının güvence altına alınması şarttı.

I. Şuppiluliuma döneminde, bölgede bulunan Mitanni Devleti'nin Yukarı Mezopotamya ve Kuzey Suriye'deki güçlü etkisi, Hitit Devleti'nin bu bölgede tutunmasına ve güçlü bir siyasi birlik kurmasına büyük engel teşkil etmekteydi. Bu yüzden Mitanni Devleti'nin ele geçirilmesi çok önemliydi. Fakat bu oldukça

güç ve zahmetli iş için çok iyi ve istikrarlı bir plan yapılmalıydı. Zira Mitanni yalnız değildi. Çevresinde ona bağlı her an yardım edebilecek yerel krallıklar bulunmaktaydı. Ayrıca Mısır da, bu güçlü müttefikine karşı her zaman yardıma hazırdı.

I. Şuppiluliuma'nın Suriye seferi öncesinde bölgede bulunan yerel krallıklar dönemin güçlü devletleri arasında el değiştiriyordu. Bu dönemde, Büyük Krallar yüksek sınıftan kabul edilirken, yerel kralların ise Büyük Krallar'ın boyunduruğu altındaki vassal güçler olduğu dikkat çekmektedir (Liverani, 1987, 66).

Bölgedeki yerel krallar konumları ve zenginliklerinin farkında oldukları için dönemin Büyük Kralları'na karşı farklı stratejiler geliştiriyorlar, genellikle ikili bir politika izleyerek kendilerini güvence altına alıyorlardı. Mısır ve Mitanni'nin ortak çıkarlarının bulunduğu bu bölge bu iki büyük gücün kontrolündeydi.

I. Şuppiluliuma, Suriye'ye düzenlemiş olduğu ilk seferde sınırlarını Lübnan dağlarına kadar genişletmiştir (KBo I 1 (= CTH 51) ; Transkripsiyon ve tercüme için bak. Weidner, 1923, 2 vd.). Kuzey Suriye'de bulunan yerel krallıkların Hitit hâkimiyetine geçmesiyle bölgedeki güçler dengesi değişmiş, I. Şuppiluliuma, Yakın Doğu'nun güçlü ve büyük kralları arasında anılmaya başlanmıştır. Bu durumdan oldukça rahatsız olan Mısır, her hâlde yaşadığı dini reform ve karışıklıklardan ötürü olsa gerek herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Fakat Suriye'de bulunan bazı yerel krallıkların hızla büyüyen Hitit gücünden endişe ettikleri ve dönemin Mısır firavununa şikâyetlerini bildirerek, yardım talep ettikleri günümüze kadar ulaşan Amarna mektuplarından öğrenilmektedir (EA 51, EA 53, EA 54, EA 75, EA 126, EA 157, EA 164, EA 167 nolu mektuplar için bak. Moran, 1992).

Kuzey Suriye'de politik bir güç olarak beliren ve politik oyunlarla çevre krallıklar arasında söz sahibi olmayı başaran Nuhaşşe Krallığı'nın Hitit hâkimiyetine geçmesi ile I. Şuppiluliuma Nuhaşşe'nin çevresinde bulunan Mukiş ve Niya gibi krallıklar üzerinde de söz sahibi olabilmıştır. Nuhaşşe kralı Tette ile yapılan antlaşmadan sonra ise kral, Nuhaşşe'yi resmen Hitit vassalı durumuna getirmeyi başarmıştır (I. Şuppiluliuma ile Nuhaşşe kralı Tette arasında yapılan antlaşma metni: KBo I 4 + KUB III 10 Transkripsiyon ve tercüme için bak. Weidner, 1923, 58 vd; Beckman, 1999, 54 vd.).

I. Şuppiluliuma zamanına kadar Mısır etkisi altında bulunan (Singer, 1999, 624 vd.) ve bölgenin en önemli ticari merkezi konumunda olan Ugarit'in, II. Niqmadu döneminde çevre krallıklar tarafından sıkıştırılması sonucu Hititlerden yardım istemesi (Klengel, 1992, 106 vd. ; I. Şuppiluliuma ile II. Niqmadu arasında yapılan antlaşma (RS 17. 340 (=CTH 46) ; Transkripsiyon ve tercüme için bak. Nougayrol, 1956: 48-52) ve daha sonra Hitit vassallığına girmesi Hitit Devleti için kaçırılmayacak kadar önemli bir fırsat olmuştur. Nitekim Ugarit, Mezopotamya ve doğunun uzak bölgeleriyle, Mısır, Ege ve Hitit kontrolündeki

Kilikya ile ve güneye dek uzanan Suriye-Filistin kıyılarıyla istikrarlı bir şekilde ticari iletişim kuran, Kuzey Suriye'nin önemli bir ticaret merkezi, aynı zamanda belli başlı limanlarından biriydi (Beckman, 1992: 43).

İkinci binyılın başlarında Assur kenti Yakın Doğu ticaretinin ağırlık merkezi iken, ikinci binyılın ortalarında bu ağırlık, Doğu Akdeniz kıyısında bulunan Ugarit'e kaymıştır (Aktüre, 1997: 140). Ugarit'in altın, tekstil ve iyi cins yünden oluşan değerli vergileri, Hitit ekonomisi için büyük önem taşıyordu. Ayrıca kaliteli gemilerden oluşan filosu, hem askerî amaçlar için hem de kıtlık zamanında yiyecek arzını gemi taşımacılığıyla temin etmek için oldukça önemliydi (Beckman, 1992: 44). Ugarit'in Hitit Devleti'ne bağlanması ile Hititlerin bölgedeki ticaret yollarına hâkim olmasına ve ekonomik yönden büyük bir güç kazanmalarına neden olmuştur. Nitekim Kargamış'ın ele geçirilmesiyle de Fırat kıyısındaki Kargamış'ı da içine alan ticaret rotası ele geçirilmiş ve bölgeyi önemli kılan ticaret yolları Hitit kontrolü altına girmiş oluyordu.

I. Şuppiluliuma, Kargamış'ın kuşatması sırasında ciddi bir direnişle karşılaşmıştır (Klengel, 1992: 120). Bölgenin güvenliğinin sağlanabilmesi için kilit bir noktada bulunan Kargamış kenti, bugünkü Cerablus tren istasyonu yakınında yer almaktadır. Güneyinde verimli Suriye ovaları, kuzeyinde ise hammadde zengini dağlık bölgelerin bulunduğu kent (Dinçol, 2004: 50) aynı zamanda Anadolu'dan Kuzey Suriye'ye geçiş güzergâhında bulunan yolların da kesişme noktasında bulunmaktaydı. Kargamış'ın fethi, Mitanni'nin ele geçirilmesi için en önemli adımlardan biri olmuştur. I. Şuppiluliuma, oğlu Piyaşili'yi, Kargamış'a kral olarak atamış ve ismini Hurrice bir isim olan Şarri-Kuşuh olarak da değiştirerek (Güterbock, 1956: 120), şehirde bulunan Hurrili halk ile kaynaşmasını ve kültürel bir yakınlaşmayı hedeflemiş olmalıdır.

Kargamış'ın Hitit hâkimiyetine geçmesi ile birlikte, Hitit Devleti'nin, Kuzey Suriye'de bulunan Ugarit, Nuhaşşe ve Amurru gibi birçok vassal devleti, egemenliği altında tutmasına yardımcı olmuştur. Aynı zamanda bu bölgedeki yasal ve politik sorunların çözümü de Kargamış Krallığı'na bırakılmıştır (Dinçol, 2004: 51).

MÖ 14. ve 13. yüzyıllar boyunca Kargamış kralı Suriye'de Hitit "genel valisi" konumunda idi. Barış zamanlarında Kargamış kralı, Toros dağlarının güneyindeki politik otoritenin başıydı ve savaş zamanında bölgedeki en yüksek askeri komutandı (Beckman, 1992: 43).

Hitit Kraliyet evine kardeşlik zinciriyle bağlı olan Kargamış Krallığı (Beckman, 1992: 43), II. Şuppiluliuma Döneminde Talmi-Teşup ile yapılacak yerel bir antlaşmaya kadar Hitit Devleti'nin Suriye'deki idare merkezi olmaya devam edecektir (Klengel, 1992, 120).

I. Šuppiluliuma, Mitanni'nin ele geçirilmesi görevini de oğlu Šarri-Kušuh'a vererek Kargamış kralının bölgede söz sahibi olmasını ve bölgedeki güvenlikten sorumlu olmasını sağlamıştır. Mitanni'nin Kargamış kralı Šarri-Kušuh tarafından ele geçirilmesiyle bölgedeki Hitit hâkimiyeti garantilenmiştir (Klengel, 1992: 120-121). Mitanni'nin başına kral olarak görevlendirdiği Mattiwaza'ya kızını eş olarak vererek (Karauğuz, 2002: 204), Mitanni'yi kendine akrabalık bağları ile bağlayan I. Šuppiluliuma, aynı zamanda Mitanni'yi yükselen Assur gücüne karşı tampon bir devlet olarak da kullanmıştır. Nitekim Mitanni'ye bağlı vassal bir krallık durumunda iken Mitanni'den ayrıldıktan sonra hızlı bir büyüme gösteren ve bölgedeki Hitit hâkimiyetini tehdit eden Assur Devleti'ne karşı I. Šuppiluliuma, Babil Devleti ile de bir anlaşma yapmış ve Babil'li bir kraliçeyi kendine eş olarak aradaki bağları kuvvetlendirmiştir (Oates, 2004: 97).

I. Šuppiluliuma, Suriye'de dini bir merkez olan Halap şehrine de oğlu Telepinu'yu kral olarak görevlendirmiştir (Klengel, 1992: 114). Anlaşılan o siyasi açıdan büyük önem arz eden bu şehrin, dini önemini de muhafaza ederek bölgedeki Hitit üstünlüğünün uzun ömürlü olmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır.

I. Šuppiluliuma Kuzey Suriye ve Yukarı Mezopotamya'da izlediği bu yayılma politikasında esas olarak Mısır'a karşı dostane ilişkiler sergilemiş ve Mısır ile olan bağların kopmaması için Mısır kontrolünde bulunan yerlere saldırmayı düşünmemiştir (Kitchen, 1962: 13 vd.). Fakat Mısır kontrolünde bulunan Kadeş'in (Kinza) Hitit askeri birliklerine saldırması üzerine Kadeş'i de Hitit hâkimiyetine almış ve Hitit vassalı ilan etmiştir. I. Šuppiluliuma'nın bir yıllık seferi ile Kargamış kuşatmasının başladığı tarih arasındaki zaman diliminde kral Kuzey Anadolu'da bulunan Kaşkallı düşman ile uğraşmak zorunda kalmış (Schuler, 1965: 18 vd.), bunu fırsat bilen Mısır kuvvetleri, Kadeş'in takındığı asi ve Hitit yanlısı tavrından dolayı Kadeş'e bir saldırı düzenlemişlerdir (Klengel, 1999: 160). Bu saldırı daha sonra I. Šuppiluliuma tarafından Mısır bölgesinde bulunan, Amka'ya düzenlenecek saldırının bir bahanesi olarak karşımıza çıkacaktır. Anlaşılan bu olaydan sonra zayıflayan Hitit- Mısır ilişkileri I. Šuppiluliuma'nın Kargamış kuşatması sırasında Amka bölgesine saldırmasıyla (Klengel, 1999: 161) iyice bozulmuştur. Bu saldırı sonrasında Mısır kraliçesi tarafından gönderilen izdivaç mektubunda I. Šuppiluliuma'nın bir oğlunun Mısır'a kral olarak istenmesi ve kralın bu şaşırtıcı istek üzerine oldukça güç bir karar vererek oğlu Zannanza'yı göndermesinden (Klengel, 1999: 163; Gurney, 2001: 37; Güterbock, 1956: 94; Edel, 1994: 15) sonra oğlunun ölüm haberinin gelmesi üzerine ise iki ülke arasındaki gerginlik iyice artmıştır. Bu olaydan sonra Mısır ve Hitit arasındaki ilişkiler, MÖ 1275 yılında yapılan Kadeş savaşına (Wilhelm, 2006: 238) kadar süren bir düşmanlığa dönüşmüştür.

Kargamış ve Mitanni Devleti'nin ele geçirilmesinden sonra bölgedeki Hitit hâkimiyetinin güç kazanması sonucu, Kuzey Suriye'de Mısır ile sınırı bulunan ve

Mısır ile Hitit arasında sürekli bir çekişme konusu olan Amurru Devleti de kral Aziru zamanında I. Şuppiluliuma ile yapılan bağlaşıklık antlaşması sonucunda Hitit vassalı olmuştur. Böylece Hitit Devleti'nin güney sınırı, I. Şuppiluliuma zamanında Şam civarındaki Abina şehrine kadar ulaşmıştır (Kınal, 1998: 106; Antlaşma metninin transkripsiyon ve tercümesi için bak. Freydank, 1960: 358 vd.). Suriye sahillerinin başındaki ticari rotayı kontrol etmesi açısından Mısır hâkimiyet sahası içinde yer alan ve Kuzey Suriye'deki Hitit vassalları ile sınırı bulunan Amurru'nun özel bir rolü vardı (Klengel, 1992: 113). Mısır ve Hitit arasında tampon bir ülke konumunda olmasından dolayı Amurru kralları, bu özel konumlarını her iki ülke ile de iyi geçinerek kullanmışlar ve ikili bir politika izlemişlerdir. Ama bu her iki ülke arasındaki düşmanlığın körüklenmesine yol açmış ve bölgede kalıcı bir barış ortamının sağlanmasını zorlaştırmıştır.

Mısırlılar, Asya topraklarında uyguladıkları genel stratejiye uygun olarak, öncelikle Akdeniz kıyısında bulunan deniz üstlerinin ve Orta Suriye bölgesinden Fırat vadisine uzanan stratejik bölgenin güvenliğini sağlamayı vazife edinmişlerdi (Singer, 1991: 70 vd.). Bu bağlamda bu bölgede kurulan ve jeopolitik öneme sahip olan Amurru Devleti, Mısır'ın bölgede geliştireceği strateji için büyük önem teşkil etmekteydi.

Amurru'nun Hitit hâkimiyetine geçmesi, Mısır deniz ticaretinin büyük ölçüde sekteye uğramasına neden olmuştur. Nitekim Amurru, bu dönemde Mısır, Doğu Akdeniz limanları, Alaşya ve Ege kıyıları arasındaki ticaretin odak noktasında bulunmaktaydı. Hitit hâkimiyetine geçmesi ile Amurru üzerinden Mısır'a geçiş yapan ticaret gemileri, rotalarını Alaşya üzerinden Mısır'a çevirmek zorunda kalmışlardır (EA 114: Moran, 1987: 196-210; Wachsmann, 1986, 37 vd.).

Görüldüğü gibi Hititlerin bölgedeki yükselen gücü hem yerel krallıkların hem de bölgede çıkarı olan diğer güçlü devletlerin farklı politikalar izlemelerine yol açmıştır. Fakat I. Şuppiluliuma'nın akıllı ve istikrarlı bir şekilde uyguladığı genişleme siyaseti karşısında dönemin en büyük gücü diyebileceğimiz Mısır dahi başa çıkamamıştır.

Mısır'ın Yakın Doğu'nun büyük kralları üzerinde izlediği dış politikanın temelinde, karşılıklı dostluk durumu arz eden bir ilişki yatmaktaydı. Birbirlerine kardeşim diyerek hitap eden krallar arasında sorunlar yaşansa da, firavun bunu dostane yollardan çözerek doğal bir üstünlük ve hâkimiyet kurma yoluna gitmiştir. Hitit Devleti'nin I. Şuppiluliuma ile Kuzey Suriye'de ve Mitanni üzerinde kurduğu hâkimiyet, Mısır'ı büyük ölçüde rahatsız etmiş fakat iki devlet arasında soğuk bir savaş devam ederken bile resmi anlamda barış içinde kalmışlardır (Murnane, 2000: 110).

I. Şuppiluliuma, yerel krallıklar ile yaptığı bağlaşıklık antlaşmaları sonucunda bu krallıkları birer Hitit vassalı yapmış ve herhangi bir savaş ya da isyan

durumunda Hitit'e yardımcı askeri güç oluşturmuştur. Yine vassal yaptığı bu yerel krallıkların zenginliği ve ödedikleri vergiler, bölgeden kazanılan savaş ganimetleri, verilen hediyeler, Hitit Devleti'nin Anadolu içinde ve dışında güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesini sağlamıştır. I. Şuppiluliuma, Anadolu'da izlediği tampon devlet uygulamasına Suriye ve Mezopotamya'da da devam etmiş, Assur'a karşı Mitanni'yi, Mısır'a karşı da Amurru'yu tampon devlet yapmıştır. Kargamış ve Halap'a oğullarını kral olarak atayarak, kendisinin Anadolu'da olduğu zamanlarda da Kuzey Suriye ve Yukarı Mezopotamya'daki Hitit çıkarlarının birinci elden korunması ve bölgede güvenliğin sağlanmasını amaçlamıştır. Babil'den bir eş alarak, iki ülke arasındaki bağları akrabalık bağları ile güçlendirmiş ve Assur'un hızlı büyümesine karşı önemli bir müttefik kazanmıştır. Aynı şekilde Mitanni'nin başına kukla bir kral olarak atadığı Mattiwaza'ya da kızını eş olarak vererek Mitanni'nin sadakatini garanti altına almak istemiştir. Nitekim I. Şuppiluliuma, Mısır kraliçesinden gelen izdivaç mektubuna karşılık da oğlunu, Mısır Kraliçesine eş olarak göndermiş fakat oğlunun ölüm haberi üzerine büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Anlaşılan kral, oğlunu Mısır'a gönderirken Mısır üzerinde de söz sahibi olmayı ve büyük bir güç elde etmeyi düşünmüştü.

I. Şuppiluliuma döneminde izlenen dış politika ile Hitit Devleti, kuruluşundan beri arzuladığı, Mezopotamya, Anadolu ve Mısır Medeniyetleri'nin kesişme noktasında bulunan, ticaret yollarının merkezi, zengin doğal kaynakları bünyesinde barındıran Suriye ve Yukarı Mezopotamya idealine ulaşmıştır. I. Şuppiluliuma, bu bölgede kazandığı askeri ve diplomatik başarılar sayesinde adının dönemin Büyük Kralları arasında anılmasını sağlamış ve Hitit Devleti'ni imparatorluk sınırlarına kavuşturmuştur.

I. Şuppiluliuma ile netlik kazanan Hitit dış politikası, kendinden sonra Hitit tahtına geçen krallar tarafından da benimsenmiş ve Hitit Devleti'nin yıkılışına kadar da devam etmiştir.

I. Şuppiluliuma'nın oğlu II. Murşili döneminde bölgede bulunan vassal krallıklar ile olan antlaşmalar yenilenmiş ve antlaşmaların tarihi hatırlatma bölümlerinde I. Şuppiluliuma'nın bölgedeki başarısına değinilmiştir (Bu dönemde yapılan antlaşmalar için bak. Karağuz, 2002: Beckman, 1999). I. Şuppiluliuma döneminde Hitit hâkimiyetine geçen Nuhaşše, Mukiş, Qatna, Ugarit, Kadeş, Tunip ve Amurru gibi Kuzey Suriye'nin önemli yerel krallıkları Hitit ve Mısır Devletleri arasında sürekli ikili bir politika izlemişler ve güçlü olan taraf yanında yer alarak bölgesel çıkarlarını korumayı öngörmüşlerdir. Nitekim Amurru ve Ugarit gibi bölgede ekonomik güce sahip olan önemli yerel krallıkların Kadeş savaşında Mısır tarafında yer almaları bu durumu açıklamaktadır. II. Murşili zamanında da ayaklanan bazı Kuzey Suriye'li yerel krallıkların, kralın babası zamanında izlenen hâkimiyet politikasının devam ettirilmesi sonucu tekrar Hitit egemenliğine alındığı görülmektedir.

Hitit Devleti'nin I. Šuppiluliuma döneminde Mitanni'nin batı topraklarını ele geçirmesi ile Mısır Krallığı ile doğrudan komşu olması, Hitit ve Mısır'ın bölgedeki menfaatlerinin çatışmasına ve bu iki gücün ilişkilerinin gitgide bozulmasına neden oldu. Nitekim Mısır'ın Kuzey Suriye toprakları üzerindeki hâkimiyet kurma isteği Mısır firavunu I. Tutmosis'e kadar geriye gitmektedir. Daha sonra III. Tutmosis döneminde yapılan seferler sonucu Suriye'de bulunan Mitanni yenilmiş ve Suriye tamamen Mısır hâkimiyetine girmiştir. Bu dönemde Mısır, Assur'un, Babil'in, Mitanni'nin, Hititler'in ve Alaşya'nın (Kıbrıs) boyun eğdiği bir güç hâline gelmiştir. Fakat daha sonra Mitanni'nin Šauštatar yönetiminde büyük bir gelişim göstermesi ve Hitit Kralı II. Tudhaliya'nın da o sırada Suriye üzerindeki yayılma politikası Mitanni ve Mısır'ın IV. Tutmosis döneminde bir barış antlaşması yapmalarına neden olmuştur. Mısır'ın III. Amenofis dönemi ile başlayan dini reform ve barış dönemi Ekhnaton (IV. Amenofis) döneminde de devam eder (Schneider, 2006: 229-231). Fakat Mısır'da yaşanan dini reform Mısır'ın Kuzey Suriye üzerindeki emellerine bir süre ara vermesine neden olmuştur. Ekhnaton'un dinsel reformlarının yıkılmasından birkaç on yıl sonra tahta geçen II Ramses, Mısır'ın yeniden Önasya'daki konumunun güçlenerek (Wilhelm, 2006: 237) Kuzey Suriye'deki ticaret yolları üzerinde hak iddia etmesine yol açmıştır.

II. Murşili'den sonra tahta geçen II. Muwatalli döneminde bir Hitit vassalı durumunda olan Amurru Devleti taraf değiştirerek Mısır hâkimiyetine girmiştir. Bu dönemde Mısır ve Hitit arasında baş gösteren düşmanlık had safhaya ulaşmış ve iki devlet arasında savaş kaçınılmaz olmuştur. MÖ 1275 yılında Kadeş kenti yakınlarında gerçekleşen Hitit-Mısır savaşının sonucu net olarak bilinmemekle beraber Hititler'in Kuzey Suriye'de varlıklarına devam etmeleri (Wilhelm, 2006: 238), savaşın Hitit lehine sonuçlandığının bir göstergesi olabilir. Nitekim III. Hattuşili döneminde Amurru kralı Bentešina ile yapılan vassal bağlaşıklık antlaşması Amurru'nun tekrar Hitit hâkimiyetine girdiğinin bir göstergesidir (Antlaşma metninin transkripsiyon ve tercümesi için bak. Weidner, 1923: 124-127). Yine III. Hattuşili'den sonra tahta geçen IV. Tudhaliya döneminde de Amurru kralı Šaušgamuwa ile yapılan antlaşma da Amurru'nun Hitit vassalı olduğunu kanıtlamaktadır (Antlaşma metninin transkripsiyon ve tercümesi için bak. Kühnert, 1971: 6-7). Amurru'nun ikili bir politika izleyerek bölgesel çıkarları için güçlü tarafın yanında yer aldığı kabul edersek, bu iki kral döneminde bölgedeki hâkim gücün Hititler olduğunu söyleyebiliriz.

I. Šuppiluliuma döneminden beri devam eden Suriye ve Yukarı Mezopotamya üzerindeki yayılma politikası III. Hattuşili ile birlikte doruk noktasına ulaşmıştır. Nitekim Hititler'in bölge üzerindeki hâkimiyetlerini tehdit eden ve gözünü Kuzey Suriye'deki ticaret yollarına diken Assurlar büyük bir güç olarak belirmişlerdi (Klengel, 2002: 418). Assur'a karşı iki büyük güç olan Babil ve Mısır'a karşı izlenen akıllı politika ile III. Hattuşili, Hitit Devleti'nin bölgedeki üstünlüğünü pekiştirmiştir.

MÖ 1259 yılında III. Hattuşili ile II. Ramses arasında imzalanan Hitit-Mısır barış antlaşması, iki devlet arasında uzun yıllar sürmüş olan düşmanlığa son verilmesini sağlamıştır. Antlaşmanın imzalanmasından 13 yıl sonra da iki ülke arasındaki bağlar Ramses'in Hattuşili'nin bir kızını eş olarak almasıyla sağlamlaştırılmıştır (Wilhelm, 2006: 238-242). Yapılan bu barış antlaşmasından sonra Kuzey Suriye'de bulunan yerel krallıklar, bölgede bulunan her iki gücün ortak çıkarlarına birden hizmet etmeye başlamışlardır.

Hitit-Mısır barış antlaşması Doğu Akdeniz ticaretinde önemli bir merkez olan Ugarit şehri için çok faydalı olmuştur. Kadeş Savaşı'nın hemen sonrasında bazı problemler yaşanmış olsa da Ugarit'in Mısır ile olan geleneksel bağlarını hiçbir zaman koparmadığı anlaşılmaktadır. Bu antlaşma ile Ugarit şehri Hatti ve Mısır arasındaki ticaretin odak noktası hâline gelmiştir (Singer, 1999: 646-647). Amurru Devleti ise, iki büyük güç arasındaki diplomasinin ve ticari ilişkilerin merkezi olarak hizmet etmiş ve Amurru'nun başında bulunan yerel yönetici, gidip gelen elçiler, değerli hediyeler ve gelinlerden oluşan trafiğin başarıyla idare edilmesinden sorumlu olmuştur (Beckman, 1992: 45).

III. Hattuşili, II. Muwatalli ve III. Murşili dönemlerinde Fırat'ın doğusunda kalan bölgede bazı askeri faaliyetlerde bulunmaya başlamış olan Assurlular'a karşı Babil'le de iyi ilişkiler kurma yolunda bazı adımlar atmıştır. Babil kralı olan Kadaşman-Enlil'e bir mektup yazmış ve Assur'a karşı güçlü bir müttefik kazanmak istemiştir (Klengel, 2002, 418; Kinal, 1998: 117). Bu dönemde Hititler'in Babil ve Mısır ile olan dostane ilişkileri III. Hattuşili'nin izlediği stratejik dış politikanın da bir uzantısıdır. Nitekim Hititler Bölgedeki hâkimiyetlerini bir süre daha garanti altına almışlardır. Fakat Assur yayılmacılığı, I. Salmanassar ve I. Tukulti-Ninurta dönemlerinde doruk noktasına ulaşmıştır. Assurlular, Akdeniz kıyılarını denetim almak ve ticaret yolları üzerinde hâkimiyet kurmayı en büyük stratejik hedefleri olarak belirlemişlerdir (Miglus, 2006: 247).

III. Hattuşili ya da IV. Tudhaliya dönemine tarihlendirilen ve Assur kralı I. Salmanassar'a gönderilen mektupta (Mektubun Transkripsiyon ve tercümesi için bak. Hagenbuchner, 1989: 241-245) Assur Kralı'na hitap şekli Assur'un Hitit tarafından Büyük bir Krallık olarak tanındığının bir göstergesidir (Kinal, 1998: 120). Anlaşılan mektubun muhatabı Hitit kralı, Assur ile iyi geçinerek bu güçlü devleti karşısına almak istemiyordu. Fakat buna rağmen Assur kralı Fırat'ın doğusundaki bölgelere saldırmış ve İnanadolu'ya ulaşan önemli yollarla birlikte değerli bir hammadde kaynağı olan Ergani bakır madenlerini ele geçirmiştir (Dinçol-Dinçol, 2006: 218).

IV. Tudhaliya bu yayılmacı politikaya karşılık olarak Amurru kralı Şauşgamuwa ile yapılan antlaşmada şöyle demektedir: “Ve benimle eş konumdaki Krallar Mısır'ın firavunu, Babil kralı, Assur kralı, Ahhiyawa kralıdır. Bana Assur kralı nasıl düşman oluyorsa, sana da öyle düşman olsun. Senin bir tüccarın Assur'a

gidemez, oradan gelecek bir tüccarı da sen kendi ülkeneye salamazsın” (Beckman, 1996: 101). Buradan da anlaşıldığı üzere Hitit kralı Assur’a karşı ticari ambargo uygulamaktadır (Miglus, 2006: 243). Daha sonra iki devlet arasında gerçekleşen Nihriya savaşında I. Tukulti-Ninurta, Hatti’ye karşı büyük bir başarı kazandığını belirtmiştir. Fırat’ın batısında kalan topraklara giremeye cesaret edemeyen (Dinçol-Dinçol, 2006: 218) Assur Devleti Babil’e yönelmiştir. Nitekim Tukulti-Ninurta, Babil kralı IV. Kaštiliaš’ı yenmiş ve onun yerine bir Assur’lu yönetici tayin etmiştir (Memiş, 2007: 191). Assur Krallığının bu hızlı yükselişi I. Tukulti-Ninurta’nın MÖ 1200’lerde ölmesi ile geçici olarak son bulmuştur (Miglus, 2006: 247).

IV. Tuthaliya’dan sonra tahta geçen oğulları III. Arnuwanda ve II. Šuppiluliuma döneminde bölge üzerinde yapılan icraatlar hakkında fazla bilgi yoktur. Hitit İmparatorluğu’nun bilinen son hükümdarı olan II. Šuppiluliuma’ya ait olan (KBo XII 38) no’lu metinde Alašya’nın zaptından bahsedilmektedir. Metinden Hitit devletinin Alašya’yı hâkimiyet altına aldığı ve Alašya kralını ağır vergi vermekle yükümlü tuttuğu anlaşılmaktadır. II. Šuppiluliuma, (KBo XII 38 Rs. III) Alayša’ya karşı üç deniz savaşı vermiş ve Alašyalılar’ı denizde mağlup etmiştir (Otten, 1963, 10). Alayša, I. Šuppiluliuma zamanından itibaren Hitit devletinin nüfuz sahasına dâhil olmuş, III. Hattušili döneminde vassal bir devlet konumuna gelmiş ve IV. Tudhaliya tarafından tamamen hâkimiyet altına alınmıştır. Olasılıkla bu kralın ölümü üzerine Alayša kralı isyan etmiş ve II. Šuppiluliuma zamanında yapılan deniz savaşları sonucu tekrar Hitit hâkimiyetine girmiştir (Erzen, 1976: 106).

Bu durum bizim için oldukça önem arz etmektedir. Nitekim Alašya’nın Hitit hâkimiyetine alınması ile Kuzey Suriye’den deniz yoluyla Alašya’ya giden ticaret rotasının Hititler tarafından kontrolü sağlanmış oluyor, aynı zamanda zengin doğal kaynaklara ve özellikle bakır madenine sahip olan (Matthäus, 2006: 343) bu adanın Hititler’e geçmesi, Hitit ekonomisinin güçlenmesine büyük bir katkı sağlıyordu. Ne yazık ki Hititler’in Kuzey Suriye ve Alašya’daki bu üstünlüklerinin uzun sürmediği ve Hitit Devleti’nin II. Šuppiluliuma döneminde, MÖ 1200’den kısa bir süre sonra yıkıldığı bilinmektedir. İmparatorluğun yıkılmasına etken nedenler olasılıkla birden fazladır (Klengel, 2002: 419). Bu dönemde baş gösteren yiyecek sıkıntısı ve Suriye kıyılarında gemileriyle gözüken ve birçok yerleşime saldırılar düzenleyen “deniz kavimleri” ve yine Ege tarafından kara yoluyla Suriye’ye dek ulaştıkları söylenen başka kavimler de (Klengel, 2002: 419) bu ani yıkımın belirgin nedenleri olarak kendini göstermektedir.

Sonuç olarak, Hitit Devleti kuruluşundan itibaren dış politikada hedef olarak belirlediği Yukarı Mezopotamya ve Kuzey Suriye’de egemenlik kurma isteğine Hitit İmparatorluk devri krallarından I. Šuppiluliuma ile ulaşmıştır. Hitit Devleti’nin bölgede söz sahibi olmasından önce Mısır, Mitanni ve Babil’in etki

alanında olan Yukarı Mezopotamya ve Kuzey Suriye bölgesi, Hitit Devleti'nin, Mitanni'yi ve ona bağlı olan yerel krallıkları ele geçirmesiyle kontrol altına alınmıştır. Bu sırada Mitanni'nin Hitit hâkimiyetine girmesi ile bağımsızlığına kavuşan Assur Devleti'de hızlı bir büyüme göstererek, dönemin güçlü devletleri arasında yerini almak istemiştir. Bölgedeki güçler dengesinin değişmesi sonucu Mısır ve Hitit rekabeti kaçınılmaz olmuş, bu rekabet II. Muwatalli döneminde Kadeş savaşı ile kendini göstermiştir. Fakat III. Hattuşili döneminde Assur'un güçlü bir devlet olarak bölgede söz sahibi olmak istemesi Mısır ve Hitit dostluğunu kaçınılmaz kılmıştır. Nitekim bölgede bulunan Babil krallığı ile de dostane bağların kurulduğu bu dönemde, zamanın güçlü devletlerinin Assur'a karşı ortak bir yapı içine girdikleri gözlenmektedir.

Hitit Devleti'nin başına geçen krallar tarafından uygulanan dış politikanın esasında, dinsel ve kültürel hoşgörü hâkimdi. Fethedilen yerdeki insanların kültürüne ve tanrılarına olan saygı Hititler'in bölgedeki otoritelerinin güçlenmesini sağlıyordu. Yerel krallıklarla yapılan vassal antlaşmalar, bu antlaşmaların tahta çıkan Hitit kralları tarafından yenilenmesi, bölgedeki güçlü devletlere karşı tampon devlet uygulaması, kilit noktalara hanedanlığı devam ettirecek Hitit prenslerinin yerleştirilmesi, Kuzey Suriye'de bulunan yerel krallıkların her biri ile uygulanan bire bir ilişkiler, gerektiğinde kız alıp vermelerle aradaki bağların sağlamlaştırılması, politik mektuplaşmalar ve özellikle dönemin güçlü devletleri ve bölgede bulunan yerel krallıkların kendi içlerindeki zayıf ya da güçlü durumlarının yakından takibi, Hitit krallarının Yukarı Mezopotamya ve Kuzey Suriye bölgesinde Büyük Kral olarak anılmalarını sağlamış ve Hitit Devleti İkinci binyılın başından beri dünya ticaretinin odak noktası konumunda olan Kuzey Suriye merkezli ticaret yollarının hâkimi olmayı başarmıştır.

Hitit Devleti'nin yıkılmasından sonra da bu bölge, günümüze kadar sıcaklığını korumuştur. Yukarı Mezopotamya ve Suriye bölgesi'nin coğrafi ve politik önemi sürekli farklı topluluklar tarafından istila edilmesine neden olmuş, bu da bölgede bulunan devletlerin kalıcı olmalarına engel teşkil etmiştir. Nitekim bölgenin dinsel ve kültürel çeşitliliği de farklı toplumlarda kendine has motiflerle yaşam bulmuştur.

KAYNAKÇA

Aktüre, S., (1997), **Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri**, İstanbul.

Alpman, A., (1982), "Hurriler", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, XIV/25, 283-313.

Arıkan, Y., (1986), "Hititçe Çivi Yazılı Kaynaklara Göre I. Murşili Devri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi**.

Beckman, G. M., (1992), "Hittite Administration in Syria in the Light of the Textes from Hattuşa, Ugarit and Emar" **Bibliotheca Mesopotamica** 25, New

Horizons in the Study of Ancient Syria, eds. M. W. Chavalos - J. C. V. Hayes, 41- 49.

-----, (1996), **Hittite Diplomatic Textes**, Harry, A. -Hoffner, Jr. (eds.), Atlanta.

-----, (1999) **Hittite Diplomatic Textes**, Harry, A. -Hoffner, Jr. (eds.),Atlanta.

Dinçol, A. -Dinçol, B., 2006“İki Farklı Dünya'nın Buluştuğu Noktada Bir Anadolu İmparatorluğu: Batı ve Doğu Arasındaki Arabulucu Hititler”, Ü. Yalçın-C. Pulak-R. Slotta., (ed.), **Uluburun**

Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Bochum, 213-220.

Dinçol, A., (2004), “Hititler, Son Tunç Çağı”, **Arkeo-Atlas Dergisi**, Sayı: 3.

Edel, E., (1994), “Die ägyptische-hethitische Korrespondenz in der Amarnazeit in babylonischer Sprache”, **Die ägyptisch-hethitische Korrespondenz aus Boghazköi in babylonischer und hethitischer Sprache**, 1, 15-17.

Erzen, A., (1976), “İlk Çağ Tarihinde Kıbrıs”, **Belleten** 40, 95-115.

Freydank, H., (1960), “Eine hethitische Fassung des Yertrages zwischen dem Hethiterkönig Suppiluliuma und Aziru van Amurru”, **Mitteilungen des Instituts für Orinetforschung**, 7, 356-381.

Genz, H., (2006), “Geç Tunç Çağı'nda Levant Bölgesi'nde Zanaat ve Ticaret”, Ü. Yalçın-C. Pulak-R. Slotta, (ed.), **Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti**, Bochum, 375- 382.

Goetze, A., (1940), **Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography**, New Haven.

-----, (1975), “The Struggle for the Domination of Syria (1400-1200 B. C.) Anatolia From Shuppiluliumash to the Egyptian war of Muwatallish, the Hitittes and Syria (1300-1200 B. C.)”, in: **The Cambridge Ancient History**, II Park 2 A, Cambridge usw, 117-129.

Gurney, O. R., (2001), **Hititler**, Çeviren: Pınar Arpaçay, Ankara.

Güterbock, H. G., (1956)“The Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son Mursili II”, **Journal of Cuneiform Studies**, 10.

Hagenbuchner, A., (1989), **Die Korrespondenz der Hethiter, Teil: 2 Texte der Hethiter**, 16.

Hardy, R. S., (1941), “The Old Hittite Kingdom”, **American Journal of Semitic Languages and Literatures**, 58, 190-216.

Karağuz, G., (2002), **Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine göre Hitit Devleti'nin Siyasi Antlaşma Metinleri**, Konya.

Kinal, F., (1967), “Yamhad Krallığı”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, V/8-9, 193-211.

-----, (1998), **Eski Anadolu Tarihi**, Ankara.

Kitchen, K. A., (1962), **Šuppiluliuma and the Amarna Pharaohs**, Liverpool.

Klengel, H., (1964), “Ein neues Fragment zur historischen Einleitung des Talmišarruma-Vertrages”, **Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete**, 56.

-----, H., (1965), **Geschichte Syriens I**, Berlin.

-----, (1992), **Syria 3000 to 300 B. C., A Handbook of Political History**, Berlin.

-----, (1999), **Geschichte des Hethitischen Reiches**, Leiden.

-----, (2002), “Hitit Tarihi”, **Hititler ve Hitit İmparatorluğu**, 1000 Tanrılı Halk, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland.

Künhe, C.-Ottens, O., (1971), Der Šaušgamuwa-Vertrag (Eine Untersuchung zu Sprache und Graphik), **Studien zu den Boğazköy -Texten** 16, 1-50.

Latacz, J.-Starke, F., (2006), “MÖ 2. Binyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz Bölgesi'nin Politik Coğrafyası”, Ü. Yalçın-C. Pulak-R. Slotta, (ed.), **Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti**, Bochum, 189-194.

Liverani, M., (1987), “The Collapse of the Near Eastern Regional System at the end of the Bronze age the case of the Syria”, **Centre and Periphery in the Ancient World**, Cambridge University Press, 66-73

Matthäus, H., (2006), “Geç Tunç Çağı'nda Akdeniz'de Kültürler Arası İlişkiler, Ticaret ve Deniz Seferleri”, Ü. Yalçın-C. Pulak-R. Slotta., (ed.), **Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti**, Bochum, 335- 368.

Memiş, E., (2007), **Eskiçağda Mezopotamya, En Eski Çağlardan Asur İmparatorluğu'nun Yıkılışına Kadar**, Bursa.

Miglus, P. A., (2006), “MÖ 2. Binyılda Assur ve Akdeniz'e Açılan Yol”, Ü. Yalçın-C. Pulak-R. Slotta (ed.), **Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti**, Bochum, 243-250.

Moran, W. L., (1987), **Les Lettres D'el- Amarna**, Paris.

-----, (1992), **The Amarna Letters**, London.

Murnane, W. J., (2000), “Imperial Egypt and the Limits of Power”, R. Cohen-R. Westbrook, (ed.), **Amarna Diplomacy, The Beginnings of International Relations**, Baltimore and London, 101-111.

Nougayrol, J., (1956), **Le palais royal d Ugarit, publiee sous la direction de Cl. F. – A. Scahaeffe**, IV

Oates, J., (2004), **Babil**, Çeviren: Fatma Çizmeli, Ankara.

Otten, H., (1963), “Neue Quellen zum Ausklang des Hethitischen Reiches”, **Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin**, 94, 1- 23.

Özgüç, T., (2002), “Anadolu Şehir Devletleri Eski Tunç Çağı’ndan Assur Ticaret Kolonilerine”, **Hititler ve Hitit İmparatorluğu**, 1000 Tanrılı Halk, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland.

Popko, M., (1995), **Religions of Asia Minor**, Warsaw.

Riemschneider K. K., (1962), “Hethitische Fragmente Historischen Inhalts Aus Der Zeit Hattušiliš III.” **Journal of Cuneiform Studies**, 16.

Schneider, T., (2006), “Geç Tunç Çağı’nda Mısır”, Ü. Yalçın-C. Pulak – R, Slotta., (ed.), **Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti**, Bochum, 229-236.

Schuler, E. von., (1965), **Die Kaškäer**, Berlin.

Singer, I., (1991), “The ‘Land of Amurru’ and the ‘Lands of Amurru’ in the Šaušgamuwa Treaty”, **Iraq published by the British School of Archaeology in Iraq** 53, 69-74

----, (1999), **A Political History of Ugarit**, Handbook of Ugarit Studies, Brill.

Yiğit, T., (1994), **I. Hattušili ve Dönemi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Wachsmann, S., (1986) “Is Cyprus Ancient Alashiya?”, New Evidence from an Egyptian Tablet, **Biblical Archaeologist**, 49.

Weidner, E., (1923), **Politische Dokumente aus Kleinasien**. Die Staatsverträge in akkadischer Sprache aus dem Archiv von Boghazköi, Leipzig

Wilhelm, G., (2006), “Kadeş ve Süper Güçlerin Barış Antlaşması”, Ü, Yalçın –C, Pulak – R, Slotta., (ed.), **Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti**, Bochum, 237- 242.

